

PROLOOG

Wat voorafging aan wat we nu het hoger beroepsonderwijs noemen

Door de eeuwen heen springt één kenmerk van het beroepsonderwijs eruit: altijd is er de aansluiting met de praktijk. De ontwikkeling van het beroepsonderwijs vloeide voort uit de behoefte die de gegoede burgerij aan vakmanschap had. In de zeventiende en achttiende eeuw hadden kooplieden werknemers nodig voor de scheepvaart en de internationale handel en daarom werden jongeren voor dit werk klaargestoomd via de vakopleidingen. Ook waren opgeleide mensen nodig voor de hogere functies bij de aanleg van de Amsterdamse grachten en de bouw van de grachtenpanden. Tijdens de industriële revolutie in de negentiende eeuw hadden de glas- en aardewerkfabrieken, papierfabrieken en textielindustrie grote behoefte aan werknemers. Voor de kaderfuncties werden beroepsscholen opgericht. In de loop van de twintigste eeuw ontstond een grote vraag naar professionals met kennis van nieuwe methoden en technologieën. In de eerste decennia van de eenentwintigste eeuw zijn het vraagstukken als de betaalbaarheid van de zorg en klimaatverandering die vragen om instroom van medewerkers die hierop kunnen inspelen.

Nog niet zo lang geleden kende Nederland honderden scholen, academies en opleidingen voor beroepen, verankerd in de lokale bedrijvigheid en gekleurd door de eigen regio of zuil. Elke provincie had een conservatorium, voor het mkb was er altijd wel een HEAO-school in de buurt te vinden en elke zuil had zijn eigen kweekscholen. Ze vielen onder de Wet op het voortgezet onderwijs. Tekenend is dat studenten nog geen 'studenten' heetten maar 'leerlingen'.

In de jaren tachtig werden de kleine schooltjes "opgepord federaties en allianties te vormen en zich zo om te vormen tot nieuwe onderwijs- en kennisinstellingen van vele duizenden studenten en docenten en met heel nieuwe rollen en netwerken in hun stad, hun regio en ook met elkaar," schrijft historicus P.G. Kroeger in zijn essay 'Stille Revolutie; hogescholen door de tijd'. Deze fusiegolf leidde in 1986 tot het hbo zoals we dat nu kennen.

In 1986 werd ook de basisbeurs ingevoerd, die het hoger onderwijs toegankelijk maakte voor alle jongeren, ongeacht het inkomen van hun ouders. In 1992 volgde een nieuwe stap met de invoering van de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW), waarin regels zijn vastgelegd voor het hoger onderwijs (universiteiten en hoger beroepsonderwijs). Hogescholen hadden daarmee hun afhankelijkheid van de bestuurlijke elite – die tot in de jaren tachtig de dienst uitmaakte en bepaalde welke opleidingen nodig waren voor de bedrijvigheid in de eigen regio – van zich afgeschud en werden nu onafhankelijke opleidingsinstellingen. Ze gingen hun eigen onderwijsprogramma's maken. Ook werd hun positie ten opzichte van het ministerie autonoom: waar scholen voorheen voor elke docentaanstelling of gebouwrenovatie bij de minister moesten aankloppen voor geld, trad nu de lumpsumregeling in werking. Scholen kregen budget – gerelateerd aan het aantal studenten – om de hele instelling mee te runnen, van personeel en schoolmaterialen tot het onderhoud van het gebouw.

"Je kunt stellen dat in de periode van circa 1985-1995 de constellatie van hogescholen helemaal is veranderd," zegt Ad de Graaf, oud-directeur van de HBO-raad.

“De aanleiding ligt in de jaren zeventig, toen de instroom in het hoger onderwijs plots groter werd. Er moest beleid komen om die grote instroom in goede banen te leiden. Hoe pak je dat aan? Het antwoord lag in het creëren van een tweede vorm van hoger onderwijs, naast de universiteiten, naar het voorbeeld van de ‘Fachhochschulen’ in Duitsland en ‘Polytechnics’ in Engeland. Dat zijn grote en kwalitatief hoogwaardige instellingen. Hogescholen boden een vorm van hoger onderwijs die goedkoper was dan een universitaire studie en daarmee toegankelijk werd voor veel meer studenten. Door schaalvergroting ontstonden grote onderwijsinstututen en kwam kruisbestuiving tussen de verschillende opleidingen op gang. Hogescholen kregen meer vrijheid en werden een volwassen onderdeel van het hoger onderwijs.”

De verrijking van het hbo met onderzoek volgde een decennium later. In 2000 braken de hoogleraren Ferdinand Mertens en Frans Leijnse een lans voor de introductie van het lectoraat. In 2003 werd een organisatie opgericht die de ontwikkeling van het praktijkgericht onderzoek aan hogescholen zowel inhoudelijk als financieel stimuleerde. Dat is de organisatie die nu Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek SIA heet.

Ook internationaal kreeg het hbo een steeds duidelijker profiel. In de Bolognaverklaring uit 1999 spraken de Europese ministers van onderwijs een uniforme indeling af van hoger onderwijs in een bachelor- en een masterfase. Nederland ging hierin mee. In 2007 volgde het Verdrag van Lissabon, gericht op het doctoraat en het onderzoek in het hoger onderwijs. Daar gaf Nederland aanvankelijk

geen gevolg aan, uit vrees dat het een soort tweederangs doctorstitel zou opleveren. Het doctoraat is daarom in ons land nog lang exclusief voorbehouden gebleven aan universiteiten. De Lissabonverklaring betekende voor hogescholen wel een erkenning van de rol die zij spelen in de kennisoverdracht naar de beroepspraktijk en in de groei van hun onderzoek. Pas in de loop van 2023 starten de eerste kandidaten met een opleiding tot professional doctorate aan een Nederlandse hogeschool.

Het hbo wordt wel ‘de avant-garde’ van de ontwikkeling van beroepen en professionele sectoren genoemd. En dat geldt in 2023 nog steeds. 37 jaar na het ontstaan van het hbo heeft Nederland 36 door het Rijk gefinancierde hogescholen, waaraan ruim 490.000 studenten een opleiding volgen en ruim 700 lectoren werkzaam zijn. Het hbo brengt beroepsprofessionals voort die in staat zijn nieuwe taken op te pakken, die beschikken over discipline-overstijgende kennis en onderzoekend vermogen hebben. Deze veelzijdigheid zorgt dat zij kunnen stralen in huidige én nieuwe beroepen.

Dit geschiedenisboek voert je mee langs de grote historische gebeurtenissen in het praktijkgericht onderzoek en de rol die Regieorgaan SIA daarin de afgelopen twintig jaar speelde. Laat je inspireren door de mooie en nuttige onderzoeken uit deze periode. Steeds weer zal opvallen hoe herkenbaar de onderzoeksvragen zijn, aanhakend op thema’s als gezondheid en klimaat, energietransitie en data security. Het zijn thema’s waar we allemaal mee te maken hebben. Sla de pagina om en ga mee op onderzoek uit.